ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/309595195

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN TANILANMASI VE TANILAMAYA YÖNELİK ALTERNATİF DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Article *in* Journal of International Social Research · October 2016

DOI: 10.17719/jisr.20164622623

CITATIONS
11

READS
9,752

1 author:

Filiz karadağ
Montclair State University
30 PUBLICATIONS **133** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Filiz karadağ on 19 December 2016.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46
Ekim 2016 October 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN TANILANMASI VE TANILAMAYA YÖNELİK ALTERNATİF DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

IDENTIFYING GIFTED INDIVIDUALS AND ALTERNATVE RATNG SCALES FOR DETERMINING

Filiz KARADAĞ•

Öz

Özel yetenekli bireylerin belirlenme ve tanılanma süreci eğitim dünyasında çok fazla destek görmekle beraber aynı zamanda çok fazla görüş ayrılığına neden olarak tartışma yaratmaktadır. Tanılamanın önemi arttıkça tanılamada neyin, neden, nasıl ve ne zaman yapılacağı soruları gündeme gelmektedir. Bu nedenle günümüzde özel yetenek kavramının değerlendirilmesinde ve tanılanmasında alternatif değerlendirme araçları olarak geliştirilen öğretmenler tarafından doldurulan değerlendirme ölçekleri dünyada oldukça sık kullanılan ölçekler haline gelmiştir. Öğretmenlerin sınıf ortamında öğrenciler hakkındaki gözlem ve görüşlerini değerlendirmelerine imkân sağlayan bu ölçekler öğrencinin bir gruba göre değerlendirilmesine de imkân sağlamaktadır. Bu çalışmada özel yetenekli bireyleri tanılamanın amaç ve ilkeleri, tanılama modelleri, ülkemizde tanılama sürecinin gelişimi ve bu tarama sürecine katkıda bulunacak alternatif değerlendirme araçları hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimler: Özel Yetenek, Üstün Zeka, Üstün Yetenek, Özel Yeteneklilerin Tanılanması, Alternatif Değerlendirme Araçları.

Abstract

Although the process of determining and identifying gifted individuals has been widely supported in education world, it also causes many discussions because of raising many differences of opinions. As the importance of determining increases, the questions what, why, when and where come to the fore for determining the gifted. Because of this reason, today in evaluating and determining process the rating scales, which are developed as an alternative scale and filled by teachers, is being frequently used in the world. These scales, which give teachers the opportunity of evaluating the observation and views about the students in a class context, give teachers the chance of evaluating a student according to a group. In this study detailed information about the aims and principles of determining gifted students, determining models, the progress of determining process in our country and alternative rating scales that contribute to this scanning process is given.

Keywords: Gifted, Talented, Identifying Gifted Individuals, Gifted Rating Scales.

Giriş

Özel yetenekli öğrencileri tanılama süreci; zekâ, yaratıcılık, liderlik, sanatsal eğilim ve başarı gibi bireysel özelliklere ilişkin verilen toplanması ve toplanan veriler doğrultusunda bireylerin zihinsel kapasiteleri veya potansiyelleri hakkında değerlendirmenin yapılması, öğretmenlerin bu alanlarda eğitimlerinin tamamlanması ve var olan eğitim sisteminin ihtiyaca yönelik düzenlenmesi boyutlarını kapsar. Bu süreç içerisinde yapılan değerlendirmelerin daha geçerli ve güvenilir olmasını sağlamak adına veri toplama araçlarının çeşitlendirilmesi ve farklı disiplinlerden uzmanların sürece katılması sağlanmalıdır (Sak, 2014) . Ancak özel yetenekli bireylerin tanılanma süreci eğitim dünyasında çok fazla destek görmesinin yanı sıra aynı zamanda çok fazla görüş ayrılığına neden olmakta ve tartışma yaratmaktadır (Heller ve Schofield, 2008) . Bu süreçte; üstün zekâ göstergeleri olarak ne tür özellik veya becerilerin ölçülmesi, özel yetenekli öğrencilerin tanılanmasının amaçları, bu bireylerin tanılanması için ne tür ölçekler, yöntemler ve araçlar kullanılacağı ve hangi gelişim dönemlerinin bu tanılama için uygun olacağı konuları tartışılmaktadır. Tanılamanın önemi arttıkça tanılamada neyin, neden, nasıl ve ne zaman soruları gündeme gelmektedir (Pfeiffer, 2008). *"Nasıl"* sorusunda ilgili tanı değişkenleri ve zekâ, üstün zekâ, özel yetenek kavramları ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. *"Neden"* sorusunda, tanılamanın hangi amaçla yapıldığı sorgulanmaktadır. Literatüre göre bazı ülkelerde tanılama çocuğun farklı eğitim programlarından faydalanması amacıyla yapılırken, bazı okul sistemlerinde çocuğun yaşayabileceği problemleri çözmesi ve hayatını düzenleyebilmesi amacıyla rehberlik ve danışma sağlamak amacı göz önünde bulundurulmaktadır. *"Nasıl"* sorusunda ise özel yetenekli çocukların nasıl tanılanacağı üzerinde durulmaktadır. Burada karşımıza iki olgu çıkmaktadır: özel yetenekli tanı kriterleri ve tanılama araçları.*"Ne zaman"* sorusunda ise özel yetenekli adayı gösterilen çocuğun ne zaman, hangi gelişimsel dönemde ve hangi noktada tanılanması gerekliliğidir. Ayrıca bu tanılama sürecinde tekli tanılama ve geleneksel tanılama yöntemlerinin kullanılmasının doğru olup olmadığıdır. Bunlara ek olarak da tanılamanın, gönüllülük veya zorunluluk ilkesine göre yapılıp yapılmayacağı da bir tartışma konusudur (Pfeiffer, 2008;2015).

• Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Üstün Zekalılar Eğitimi Anabilim Dalı.

Pfeiffer ve Blei (2008)'e göre özel yetenekli bireylerin tanılanmasında önemli olarak kabul edilen beş nokta vardır; birinci nokta, açık veya örtük olarak bu alanda rehber olan kişilerin neyin özel yetenek olarak tanımlanmasına yönelik yaklaşımıdır. Bazı otoriteler özel yeteneklilği yüksek zekâ düzeyine sahip olma veya g faktör ile açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre özel yeteneklileri tanılarken spesifik testler kullanarak öğrencilerin yüksek bilişsel yetenek göstermeleri beklenmektedir. Bunun tersi olan yaklaşıma göre de özel yeteneklilik çok yönlülüktür. Diğer bir deyişle, kişinin kültürel olarak değerli bir veya birden çok alanda yüksek yetenek göstermesidir (Pfeiffer, 2003). Özel yeteneklilğin müzikal, atletik, sosyal, estetik, liderlik, yaratıcılık gibi alanlarda özel yetenek göstermek olarak algılandığı "çok yönlü bakış açısı" özel yeteneklilği yüksek zeka düzeyi olarak gören geleneksel bakış açısından oldukça farklıdır. İkinci önemli nokta, ne kadar öğrencinin özel yetenekli olarak kabul edileceği üzerinedir. Bazı otoriteler tanılama kriterlerinin geniş tutularak bu kriterler içerisine giren tüm öğrencilerin zenginleştirilmiş eğitim ortamlarından yararlanması gerekliliğini savunurken bazı otoriteler gerçekten olağanüstü yetenek gösteren ve eşsiz olan öğrencilerin farklılaştırılmış müfredatlar dahilinde eğitilmesini savunmaktadır. Bu durum, okul müfredatlarının öğrencilerin aldığı puanlarda hangi kesme puanına göre nasıl bir eğitim müfredatı hazırlanacağı konusunda hata yapılmasına neden olabilir. Ancak öğrencilerin yeteneklerinin düzeyini belirleyen derecelendirme ölçeklerinde öğrencinin hangi alanda özel yetenek potansiyeli gösterdiği belirlenebilir ve bu durum üçüncü önemli noktayı işaret etmektedir. Callahan (2005)'e göre tanılama olabildiğince erken ve sık yapılmalıdır. Bilindiği üzere birey ne kadar erken yaşta tanılanırsa özel yetenekliler için geliştirilmiş eğitim programlarından o derece fazla yararlanır. Burada öğrencilerin sık değerlendirilmesinden kasıt sürekli olarak özel yetenekli bireylerin taranmasıdır. Örneğin The New York City Eğitim Departmanı kendi özel yetenek eğitim modelleri için şehir genelinde kreş, anaokulu, birinci ve ikinci sınıflarda öğretmenler tarafından doldurulan ve özel yetenekli öğrencileri belirlemek amacıyla kullanılan Gifted Rating Scale ve Otis Lennon School Ability Test (OLSAT) ölçeğini kullanmaktadır. Bu konudaki dördüncü önemli nokta ise, tanı konulacak öğrencilerin sadece bir test sonucuyla değerlendirilmesinin mümkün olamayacağıdır. Pfeiffer (2002)'a göre bir öğrencinin tanılanması veya tanı grubu içerisinde bir yere yerleştirilmesi tek bir testle mümkün olamaz. Amerika'nın bir çok eyaletinde özel yetenekli öğrencilerin belirlenmesi çoklu kriter ve birden fazla test kullanarak gerçekleştirilmektedir (Stephens & Karnes, 2000). Pfeiffer ve Blei (2008)'ye göre özel yetenekli öğrencileri belirlemek amacıyla kullanılacak en iyi test veya test bataryası yoktur, ve derecelendirme ölçekleri, portfolyolara ilişkin sistematik görüşler, görüşmeler öğrencinin yeteneğine ilişkin ipuçları sunmaktadır. Beşinci nokta ise özel yetenekli çocukların belli aralıklarla yeniden değerlendirmeye alınmasıdır. Bazı ebeveyn ve eğitimciler öğrencinin bir kere tanılanarak ömür boyu aynı eğitimden yararlanması gerektiğini savunur. Ancak öğrencilerin belli aralıklarla yeniden değerlendirilmesi onlardaki gelişim ve değişime göre yani eğitsel düzenlemeler yapılmasını sağlar.

Günümüzde özel yetenekli olarak tanımladığımız bireyleri tanılamak amacıyla iki farklı ölçme türü yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunlar psikometrik ölçekler ve yeteneğe dayalı değerlendirme ölçekleridir. Psikometrik ölçekler genelde çocukların bireysel olarak tanı kriterlerine uygun potansiyel özelliklerine odaklanırken, uzmanların kullandığı ölçekler daha çok kişisel öğrenme, motivasyon özellikleri ve az da olsa sosyo-kültürel yapıya odaklanmaktadır. Son zamanlarda literatürdeki gelişmelere göre tanılamada bu iki yöntemin bir arada kullanılması oldukça yaygın hale gelmiştir (Heller, 2001; Pfeiffer, 2008; Heller, Perleth & Lim, 2005). Okul öncesi dönemde ise bunlara ek olarak çocukların genel özellikleri nedeniyle özel yetenek potansiyellerini tanılamada birden fazla araç kullanılması ve farklı kişilerin görüşlerinin alınması söz konusudur. Bunların arasında akran değerlendirme, gözlem formları, anektod kayıtları, gelişim ölçekleri ve öğretmen değerlendirme ölçekleri yer almaktadır (Sutherland, 2008).

1. Tanılama Amaç ve İlkeleri

Özel yetenekli bireylerin tanılanmasında çocukların bireysel özelliklerine dikkat edilmesi oldukça önemlidir. Üstün olarak aday gösterilen çocukların bireysel taraması yapıldıktan sonra çocuğun belirlenen özelliklerine göre belli disiplinlere yönelik tanılama araçları da kullanılmalıdır. Tanılamada belli bir standart sağlanabilmesi için belirlenen ilkelere bağlı kalınması gereklidir. Bu ilkeler (Sak, 2014): yararlılık, bilimsellik, kapsamlılık, eşitlik, erken tanı, süreklilik, uygun araç kullanımı, ortak karardır. Özel yeteneklilerin tanılanması, bu çocuklara uygun eğitim olanaklarının sunulması açısından büyük önem taşımaktadır (Moore, 1992). Başka bir ifadeyle bir çocuktaki mevcut yetenekler ne kadar erken fark edilirse, o ölçüde çocuğa yeteneklerinin geliştirilmesi için uygun ortam sağlanabilir. Yalnızca merak veya etiketleme amaçlı yapılan tanılamaların hiçbir amacı yoktur. Aksine etiketlenen çocuk, bu farklılığı nedeniyle arkadaşları ve öğretmenleri tarafından tolere edilemeyerek çocuğun aleyhinde sonuçlar doğurabilir (Levent, 201;20131; Cutts ve Moseley, 2004).

2.Özel Yetenekli Çocuklar Ne Zaman Tanılanmalıdır?

Çocukların gelişiminin en hızlı olduğu yaş aralığı olan 0-6 yaş dönemi bu dönemdeki çocukların zekâ özelliklerinin tanılanmasını zorlu kılan nedenlerden biridir. Bu nedenle bu dönemdeki çocukların

üstün zekâ potansiyelini belirlemede ne tür ölçeklerin kullanılacağı, bu belirlemede kimlerin görüş ve önerilerinden yararlanılacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır (Sutherland, 2008). "Özel yetenekli çocuklar ne zaman tanılanmalıdır?" sorusunun iki yönü vardır. Birincisi "Çocukları olabildiğince erken yaşta yani okul öncesi dönemde ve ya ilkokul döneminde tanılamak mümkün müdür?", ikincisi ise "Tanılama aralıklı olarak mı yoksa sürekli olarak mı yapılmalıdır?" sorusudur. Daha net bir şekilde açıklayacak olursak bir kere tanı alan çocuk için bir daha herhangi bir tanılama yapılmadan ömür boyu aldığı tanı üzerinden mi hareket edilmelidir, yoksa tanı belli zamanlarda tekrar edilerek müdahale yaklaşımlarına alının tanılar üzerinden mi devam edilmelidir? Bunlara bağlı olarak daha önce de belirtildiği üzere diğer bir problem tanılamamanın okul sistemi aracılığıyla zorunlu veya gönüllü olarak yapılması sorunudur (Heller & Schofield, 2008). İlk sorudan yola çıkacak olursak sosyal duygusal destek ve eğitsel müdahaleler göz önüne alındığında literatüre göre en doğrusu çocukların olabildiğince erken yaşta tanılanmasıdır. Bu sayede çocuğun hem bilişseli hem akademik hem de sosyal duygusal gelişimine katkıda bulunulacaktır (Schofield & Hotulainen, 2004; Stapf, 2003). Özel yetenekli çocukların gelişimi ile ilgili önemli çalışmaları bulunan Lehwald (1986), erken dönemde tanılamamanın önemini, erken tanılamada en önemli noktanın, çocuğun gelişimine en uygun müdahalenin/düzenlemenin belirlenmesi ile mümkün olacağını belirtmektedir. Buna ek olarak üstün zekâ tanı kriterleri konusunda yeterli bilgi sahibi olmadan çocuğun gelişimine yeterli katkıda bulunulamayacağını ve erken tanıda sadece çocuk psikologlarının müdahalesinin değil, aynı zamanda okul öncesi öğretmeninin de katkısının büyük olduğunu ifade etmiştir (Lehwald 1986'dan aktaran, Heller & Schofield, 2008).

3. Tanılama Yaklaşımları

Tanılama yaklaşımları daha öncede değinildiği gibi, bireysel olarak tanılanma veya belirli bir yeteneğe göre tarama şeklinde (Heller ve Schofield, 2008) gerçekleşir. Bu yaklaşımlara "bireye dayalı tanılama" ve "programa dayalı tanılama" denilmektedir (Sak, 2014).

i. Bireye Dayalı Tanılama

Bu yaklaşıma göre özel yetenekli bireyler psikometrik zekâ tanı araçlarıyla ölçülmelidir. Bu araçlar ayrı ayrı yetenek veya zekâ gruplarına göre bilgi vermemekle birlikte çocuğun genel zekâ düzeyi hakkında iyi derecede bilgi vermektedir Heller ve Schofield, 2008). Bu yaklaşıma göre aday gösterilen çocuğa zekâ testleri uygulanmakta ve elde edilen puan değerlendirilerek çocuk bir eğitim programına yönlendirilmektedir.

ii. Programa Dayalı Tanılama

Bu yaklaşıma göre bir disiplinde özel yeteneğe sahip bireyler için bir eğitim programı oluşturulur ve programdan faydalanabilecek çocuklar belirlenir. Bu tanılama için kullanılan testler genelde belli bir disiplin alanına yönelik psikometrik testler olmalıdır. Bu yaklaşımın bireysel tanılama yöntemine göre oldukça ekonomik olduğu söylenebilir. Ayrıca belli yetenek alanlarına göre yapılan tanılama ve programlama sayesinde bir alanda iyi alan çocuklar o alandaki yeteneklerini oldukça yararlı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilirler (Sak, 2014).

4. Tanılama Yöntemleri

Tanılama yöntemlerini belirleyen özellik tanılamada ölçüt olarak neyin kullanıldığıdır. Özel yetenekli öğrencileri tanılamada 3 farklı ölçüt kullanılmaktadır; 1.Norm Tabanlı Tanılama, 2.Örneklem Tabanlı Tanılama ve 3.Ölçüt Tabanlı Tanılamadır (Flanagan ve Harrison, 2012).

i. Norm Tabanlı Tanılama

Bu tanılama yöntemi zekâ ve yetenek düzeyinin ülke normları ile karşılaştırılmasına dayalıdır. Bir ölçme aracı geliştirilirken veya herhangi bir kültüre adapte edilirken belli bir norm grubu vardır ve bu grubun her bir yaş grubundan elde edilen ortalama puanlar ve standart sapma değerleri vardır. Bu çalışma sayesinde geliştirilen veya uyarlanan ölçeğin norm ve standardizasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş olur. Bu sayede bundan sonra bu ölçekle tanılanacak her bir bireyin aldığı puanın karşılaştırılacağı bir norm değeri vardır. Bu karşılaştırma sonucu yapılan değerlendirmeye göre bireyin zekâ düzeyine karar verilir (Flanagan ve Harrison, 2012). Ülkemizde de oldukça yaygın olarak kullanılan bu sistemin en önemli problemi uzun süre güncellenmeden kullanılan araçlar olmasıdır. Yapılan değerlendirmeler hala uzun yıllar öncesinin normları ile karşılaştırılmakta ve zekâ testlerinin güncel olmaması nedeniyle yanlış değerlendirmeler yapılmasına sebep olunmaktadır.

ii. Örneklem Tabanlı Tanılama

Tanılama yaklaşımlarından programa dayalı yaklaşımlarda kullanılan tanılama yöntemlerindendir. Burada yapılan testten elde edilen puanlar normlarla karşılaştırılmak yerine programa başvuran örneklem grubu ile karşılaştırılır. Programa başvuran öğrenciler arasında belirlenen sayıya denk gelen en iyi öğrenci grubu belirlenir ve programa alınır. Bu tanılamada psikometrik araçlar kullanılabilir (Sak, 2014).

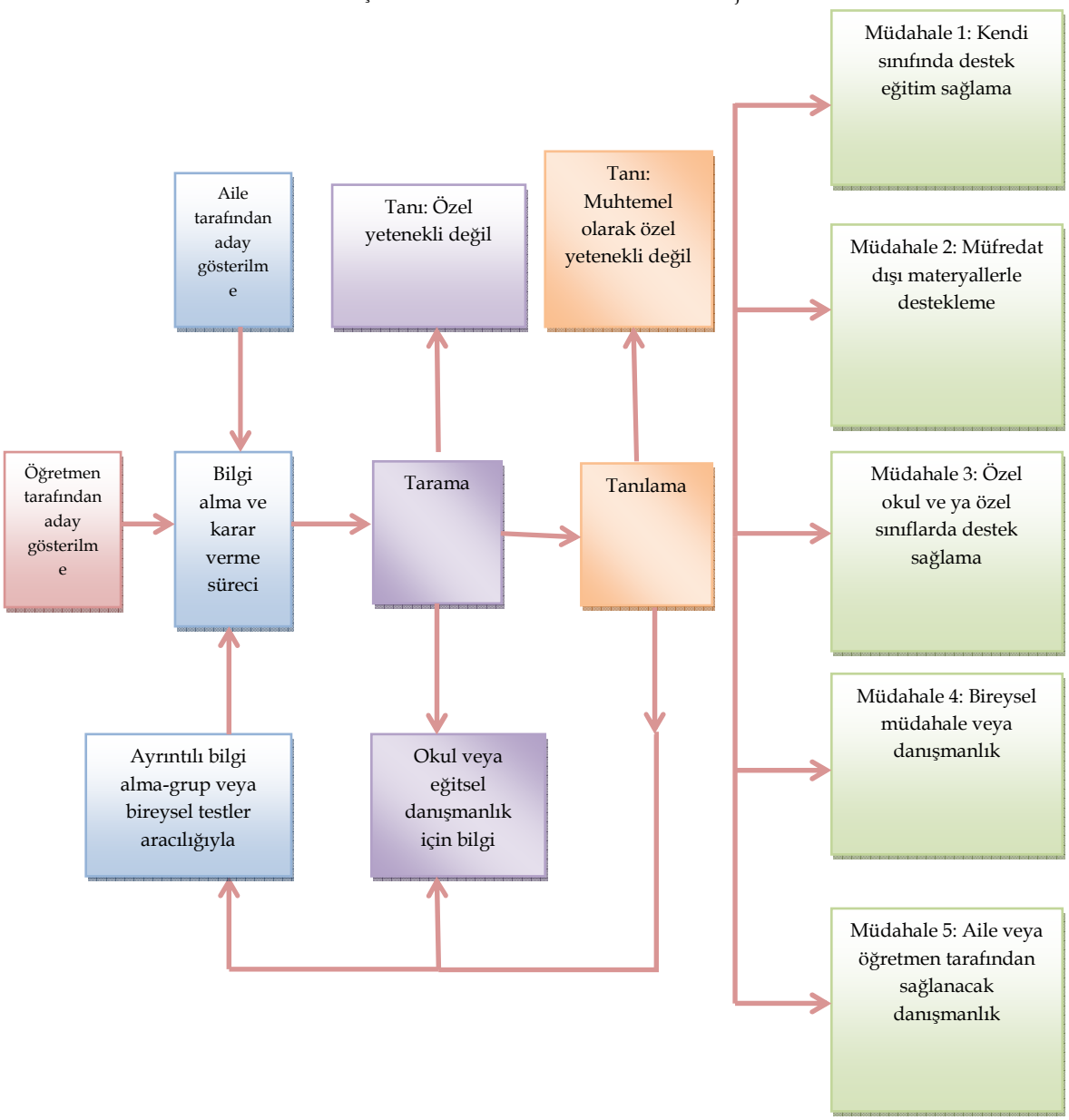
iii. Ölçüt Tabanlı Tanılama

Bu tanılama yönteminde, özel yetenekli olarak belirlenecek çocuklar için bir ölçüt oluşturulur. Kullanılan zekâ ölçeğinin ortalama puanı üzerinden belirlenen bu puan ölçütü iki farklı şekilde belirlenebilir. Bunlardan bir tanesi araştırma grubu tarafından ölçeğin içeriği incelenerek o ölçekten belli puanın üstünde alan öğrencilerin belirlenen programda başarılı olacağına karar verilmesiyle sağlanır. Diğeri ise ölçekten belirlenen herhangi bir puan üzerinden programa alınan öğrencilerin program süresince izlenmesi ve değerlendirilmesi ile sağlanan tecrübe sayesinde programın zekâ puanı ölçütünü belirlemesi ile sağlanır (Sak, 2014).

5. Özel Yeteneğin Tanılama Süreci - Sıralı Strateji Modeli

Tanılama süreci neredeyse tüm ülkelerde farklı şekilde gelişse de genel olarak benzer bir sırada gerçekleşir. Bir ülkede özel yetenekli bireylerin eğitiminde genel olarak odaklanılan alan (akademik başarı, sanat vb.), eğitimin verileceği yer (tüm şehirler veya tüm ülkede bir şehir), eğitimin nasıl verildiği (ayrıştırılmış okullarda, ayrıştırılmış sınıfta vb.) gibi değişkenler tanılama sürecini de etkiler. Çünkü bu alanların belirlenmesi çocuğun tanılamasında odaklanılan ölçme aracının da değişmesine neden olur (Heller ve Schofield, 2008). Ülkenin eğitim sisteminde çocuğa sunulacak eğitim programının türü ve içeriği ve bu programlara ne tür özel yetenekli öğrencilerin kabul edileceği farklı tanılama araçlarının kullanılmasına sebep olur. Farklı yetenek türlerini ölçmek amacıyla tanılama ölçekleri bulunduğu gibi farklı yetenek türlerini geliştirmek için de farklı eğitim programları yer alır (Pfeiffer, 2008; Sak, 2014) . Daha önce de belirtildiği gibi tanılama süreci belli aşamalarda gerçekleşir. Özel yetenekli olduğu düşünülen öğrenci aile ve ya öğretmenler tarafından aday gösterilir. Daha sonra belli tarama ölçekler uygulanarak zekâ testlerinin yapılıp yapılmaması konusunda karar verilir. Bunun ardından zekâ testleri uygulanan bireyin uygulamaları sonucunda elde edilen puanlar yorumlanır ve bireyin farklı düzeylerde ve farklı alanlarda alacağı müdahale yönetimine karar verilir. Heller (2000)'in tanılamada Sıralı Strateji Modeli'inde bu durum ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır (bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Özel Yetenek Tanısında Sıralı Strateji Modeli

(Heller, 2000)

6. Özel Yetenekli Bireylerin Tanılanmasında Karşılaşılan Problemler

Özel yetenekli bireyleri tanılama sadece teorik (neyin, nasıl, ne zaman) bir problem değil aynı zamanda ne amaçla tanılama yapılacağı da çok önemlidir. Burada karşımıza tanılamanın iki farklı yöntemi olan: yetenek taraması ve bireysel zekâ tanılaması çıkar. Bu problem tıpkı psikometrik tanılama ve uzamanlar tarafından kullanılan ölçekler arasındaki benzerlik ve farklılıklarla aynıdır.

Yetenek Taraması: Daha çok çocuğun hangi alanlarda yetenekli olduğu ve bu yeteneklerin okul ortamında farklılaştırılmış müfredat, zenginleştirilmiş materyal desteği vb. ve okul dışı ortamda zenginleştirilmiş çevre ve faklı öğrenme kaynaklarının sağlanması amacıyla yapılır.

Bireysel Zekâ Tanılaması: Bu tanılama daha eğitimsel müdahale, bireysel davranış ve performans sorunlarının önlenmesi amaçlı müdahale, eğitsel ve sosyal problemlere müdahale amaçlı yapılır.

Bu iki farklı tanılama yöntemine karşın özel yetenekli bireylerin tanılanmasında veya doğru tanılanmasında birçok problem vardır. Hatta bazen yüksek düzeyde özel yetenekli birinin fark edilmesi ve eğitim hizmetlerinden yararlanması oldukça güç olabilmektedir. Tüm özel yetenekli bireylerin fark edilmesi, tanılanması ve rehberlik, danışmanlık ve eğitsel müdahale hizmetlerinden yararlanması sağlanmaya çalışılsa bile aşağıdaki gibi bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır (Heller ve Schofield, 2008; Pfeiffer, 2008) :

- Önyargılar, yanlış anlaşılmalar ve üstün zekâ ve yeteneklilik konusunda eksik veya yanlış bilgiye sahip olunması nedeniyle bu çocukların fark edilememesi,
- Yüksek risk gruplarından olan: davranış problemi olan özel yetenekli çocuklar, özel yetenekli olup akademik başarısı düşük olan çocuklar, özel yetenekli olup başka bir engel grubunda da olan çocuklar (öğrenme güçlüğü, otizm vb.), özel yetenekli kız çocukları, düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerin özel yetenekli çocukları, göçmen ailelerin ü özel yetenekli çocukları gibi çocukların fark edilmeleri ve tanılanmalarının güçlüğü (Ziegler, Dresel ve Schober, 2000; Ziegler ve Stoeger, 2003),

Özel yetenekli bireylerin tanılanmasında karşılaşılan yönetimsel problemlere bakıldığında tanılama için var olan bilgi kaynakları, kullanılan ölçme araçları problemleri, tanılanacak bireyle ilgilenecek kalifiye personel gibi problemler karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tanılamaya aday gösterilen bireylerin ekonomik ve uygun şekilde nasıl tanılanabileceği, tanılanan kişi sayısının fazlalığı durumunda bu kişilere nasıl müdahalede bulunulacağı gibi problemler ortaya çıkar.

7. Ülkemizde Özel Yetenekli Bireyin Tanılanma Sürecinin Gelişimi

Ülkemizde tanılama sürecinin gelişimine bakıldığında, zekâ testlerinin nispeten eskiye dayanan bir geçmişi olduğu görülmektedir. Binet ve Simon Zekâ Testinin Amerika'da 1905'de uygulanmasının hemen ardından 1915 yılında dilimize uyarlanarak ülkemizde kullanılmaya başlanmıştır. Zekâ üzerine yayınlanan ilk araştırmanın ise 1929 yılında olduğu, 1930 ile 1945 yılları arasında zekânın tanılanması üzerine 11 çalışmanın yapıldığı ve bu çalışmalardan sekizinin çeviri olduğu görülmektedir. 1950'li yıllarda tanılama üzerine yapılan bu araştırma sonuçlarının Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme birimi tarafından kabul edilmesiyle özel yeteneklilerin tanılanması üzerine büyük bir adım atılmıştır. MEB Araştırma ve Geliştirme Birimi Amerika'da bu konu üzerinde uzman olan birçok araştırmacıyı süpervizörlük yapmak üzere ülkemize davet etmiş ve ülkemizden de eğitimciler ve eğitim araştırmacılarından oluşan bir grubu da ilerideki çalışmaları desteklemek üzere Amerika'ya göndermiştir. 1960'lı yıllarda daha çok üniversitede psikoloji bölümlerinin açılmasıyla tanılama ve belirleme üzerine yapılan çalışmalar artmaya başlamıştır (Gülgöz ve Kağıtçıbaşı, 2004).

Gülgöz ve Kağıtçıbaşı (2004) , ülkemizde 1970 yılından sonra kullanılmaya başlayan, adapte edilen ve erişilebilen zekâ ve bilişsel süreçleri ölçümleyen testleri incelemişlerdir. Bu çalışmaya göre;

- 1970 yılından önce sadece Otis Beta Zihin Yeteneğini Ölçme Testinin kullanıldığı,
- 1970 ile 1979 yılları arasında, 13 test (Temel Zihin Yetenekleri Testi, Cattel Zekâ Testi, Coloured Prograsif Matrisler Testi, D48 Testi, Diferansiyel Yetenek Testi, Bir Adam Çiz Testi, Tümleşik Şekiller Testi, Kahn Zekâ Testi, Peabody Resim-Kelime Testi, Porteus Mazes Testi, Stenford-Binet

Zekâ Testi, Çocuklar İçin Wechsler Zekâ Ölçeği ve Yetişkinler İçin Wechsler Zekâ Ölçeği) nin kullanıldığı,

- 1980'li yıllarda ise 9 test (Alexander Pratik Zekâ/Yetenek Testi, Analitiksel Zekâ Testi, Genel Yetenekler Bataryası, Genel Yetenekler Testi, Healy Resim Tamamlama Testi, Mantıksal Çıkarsama Testi, Revize Görsel Bellek Testi, Torrance Yaratıcı Düşünme Testi, Görsel Motor Gestalt Testi) kullanıldığı,
- 1990'dan itibaren de 6 testin (Gesell Gelişim Testi, Görsel İşitsel Sayı Dizileri, Çocuklar İçin Wechsler Zekâ Ölçeği-Revize, Wechsler Hafıza Ölçeği-Revize, Wechsler Okul Öncesi ve İlkokul Ölçeği-Revize (ön çalışma), Wisconsin Kart Eşleme Testi'nin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür.

Bu ölçeklerin birçoğu yurtdışında da kullanılan ölçeklerdir. Birçoğu İngilizceden olmak üzere bazıları da Fransızca ve Almancadan dilimize uyarlanmıştır. Bu ölçeklerin ortak noktası birçoğunun performansa dayalı testler olmasıdır. Bu durumun sebeplerinden biri performans testlerinin uyarlamalarının kolay olmasıdır. Çünkü sözel testlerin anlaşılabilirliği ve uyarlanabilirliği performans testlerine nazaran daha karmaşıktır. Diğer bir sebep ise performans testlerinin uyarlanmasında kültürel farklılıklardan kaynaklanacak problemlerle karşılaşma riskinin daha az olmasıdır (Gülgöz ve Kağıtçıbaşı, 2004).

Günümüzde diğer dünya ülkelerinde de olduğu gibi ülkemizde de zekânın ölçümlenmesi ve özel yeteneğin belirlenmesi/tanılanması zekâ ölçekleri ile yapılmaktadır. Ancak daha önce belirtildiği üzere ülkemizde güncel olarak kullanılan zekâ ölçekleri yaş sınırlaması ve zekâ testlerinin bu dönem çocuklarına yönelik olan bölümleri üzerine yapılan çalışmaların ön uygulama aşamasında kalması nedeniyle okul öncesi dönemdeki potansiyel özel yeteneği belirlemede yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Müdürlüğü tarafından bu dönemde potansiyel özel yeteneği belirlemek üzere gelişim envanterlerinin kullanılması daha uygun bulunmaktadır (Özel Yetenekli Çocuklar Aile Kılavuzu, 2014).

8. Ülkemizde Özel Yeteneklilerin Tanılanmasında İzlenen Süreç

Son yıllarda özel yetenek ve tanılanması üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, dünyada alternatif yöntemler üzerindeki çalışmaların yoğunlaştığı görülmüştür. Özel yetenekli bireylerin tanılanması ve özel yetenek alanlarının belirlenmesinde kullanılan yöntemler genel itibariyle şu başlıklar altında toplanabilir; a.Grup zekâ testleri, b.Grup başarı testleri, c.Bireysel zekâ testleri, c.Yaratıcılık testleri, d.Kritik düşünme testleri, e.Resim, müzik gibi alanlar için özel testleri, f. Gelişim Testleri (Ersoy ve Avcı, 2004).

Bilim Sanat Merkezleri Yönergesi (2007)'ne göre; ülkemizde okul öncesi ve okul döneminde de özel yetenekli çocukların belirlenmesi aday gösterme, ön değerlendirme, grup tarama, bireysel inceleme, kayıt ve yerleştirme şeklinde gerçekleşmektedir. Aday gösterilecek öğrencileri için, her öğretim yılının ekim ayı içinde Bakanlıkça hazırlanan Gözlem Formları, il ve ilçelerde bulunan okul kurumlara merkez tarafından gönderilmektedir. Bu gözlem formları; a) Okul öncesi eğitimi çağında olup herhangi bir okul öncesi kurumuna devam edemeyen 3-6 yaş grubu çocukların velilerince, b) Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 3-6 yaş grubu çocuklar için okul öncesi öğretmenleri veya velilerince c) Okul dönemindeki öğrencilerin öğretmenlerince doldurulur**.** Aday gösterilen öğrenciler Bilim Sanat Merkezi tanılama komisyonu tarafından ön değerlendirmeye alınarak değerlendirilir ve bu değerlendirme sonucunda uygun bulunan adaylar grup taramasına alınır ve son aşamada da standart ölçme araçları ile bireysel incelmeye alınır (Özel Yetenekli Bireylerin Eğitimi Strateji ve Uygulama Kılavuzu, 2015).

9. Tanılama Sürecinde Alternatif Değerlendirme Aracı Olan Öğretmen Değerlendirme Ölçeklerinin Yeri ve Özellikleri

Her yıl gerek ABD gerekse dünyada binlerce öğrenci Özel Yetenekli Öğrenci programlarına dâhil olmak üzere önerilmektedir. Eğitimciler, vatandaşlar ve politika düzenleyicilerin büyük bölümü bu öğrencilerin geleceğin iş dünyası, güzel sanatlar, eğitim, bilim, teknoloji, mühendislik, devlet yönetimi, tıp ve hukuk gibi temel alanlarda liderlik rolü üstleneceğinin bilincindedir. Tarama ve öğrenci belirleme süreçlerinin programa uygunlukla doğrudan ilişkisi nedeniyle özel ihtiyaçlara sahip bu öğrenci grubuna daha iyi hizmet sunmak amacıyla eğitimci ve psikologlara destek olacak değerlendirme araçlarının geliştirilmesi kritik önem taşımaktadır (Pfeiffer & Jarosewich, 2003). Özel yetenekli öğrenciler ve öğretmenleri ile yaşadığımız tecrübeler, öğretmen tarafından doldurulacak iyi tasarlanmış bir değerlendirme ölçeğinin bu alanda büyük fayda sağlayacağını göstermiştir. Hâlihazırda yaygın olarak kullanılan ölçeklerden üçü üzerinde yapılan incelemeler teknik yeterlik ve klinik fayda açısından bir takım endişeleri gündeme getirmiştir (Jarosewich, Pfeiffer & Morris, 2002). Bu durum, gözlenebilir özel yetenek göstergesi öğrenci davranışlarını değerlendirmek amacıyla öğretmen tarafından doldurulacak, kullanımı kolay, güvenilir ve geçerli bir değerlendirme ölçeği geliştirmenin önemini bir kez daha göstermiştir (Pfeiffer & Jarosewich, 2003).

Özel yetenekli öğrencilerin belirlenmesi amacıyla öğretmenlerin görüşüne başvurulması son yıllarda sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Geçmişte yapılan araştırmalarda öğrencilerin kültürel çeşitliliği nedeniyle öğretmenlerin önyargılı davranması, potansiyel özel yetenek özelliklerine sahip çocukların

görmezden gelinmesine neden olduğu görülmüştür (Davis & Rimm, 2003; Kaufman & Harrison, 1986). Buna karşın özel yetenekli çocukların belirlenmesinde öğretmen ve ailelerin gözlemlerinden yararlanılan bir çalışmada, öğretmenlerin ailelere göre daha isabetli olduğu belirlenmiştir. Özellikle son yıllarda öğretmen değerlendirme ölçeklerinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin çocuklar hakkında gözlemlerinin en geniş sürede ve en detaylı gözlemler olması nedeniyle üstün zekâlı çocukların belirlenmesinde çok önemli olduğu vurgulanmıştır (Jarosewich, Pfeiffer & Morris, 2002). Değerlendirme ölçekleri ve kontrol listelerinin daha objektif bir şekilde gelişmesiyle birlikte öğretmenler daha iyi standardize edilmiş testler aracılığıyla öğrencileri arasında yetenek göstergesi olan davranışların değerlendirilmesine ilişkin bilgi sağlayabilir duruma gelmiştir (Chan, 2000; Hodge & Cudmore, 1986). Üstün yetenekli öğrenciler ve öğretmenleri ile yapılan çalışmalar, öğretmenler tarafından doldurulacak iyi tasarlanmış bir değerlendirme ölçeğinin bu alanda büyük fayda sağlayacağını göstermiştir. Hâlihazırda yaygın olarak kullanılan ölçeklerden üçü üzerinde yapılan incelemeler teknik yeterlik ve klinik fayda açısından bir takım endişeleri gündeme getirmiştir (Jarosewich, Pfeiffer & Morris, 2002). Bu durum, gözlenebilir özel yetenek göstergesi öğrenci davranışlarını değerlendirmek amacıyla öğretmen tarafından doldurulacak, kullanımı kolay, güvenilir ve geçerli bir değerlendirme ölçeği geliştirmenin önemini bir kez daha vurgulamıştır. Bu amaçla son yıllarda Gifted Rating Scale (GRS; Pfeiffer & Jarosewich, 2003), Teacher Rating Scales: The Gifted and Talented Evaluation Scale (GATES; Gilliam, Carpenter & Christensen, 1996), The HOPE Scale (Peters & Gentry, 2009) The Scales for Identifying Gifted Students (SIGS; Ryser & McConnell, 2004), Scales For Rating The Behavioral Characeristics of Superior Students, (SRBCSS; Renzulli, Smith, White, Callahan, Hartman ve Westberg; 1997), Gifted ;Evaluation Scales (GES; McCarney ve Anderson, 2009) 'dir (Yang, 2009).

1. Gifted Rating Scales (GRS)

Bu ölçek öğretmenler tarafından uygulanan, geniş bir yaşa aralığına sahip okul öncesi ve ilkokul dönemi olmak üzere iki bölümden oluşan bir ölçektir. Gifted Rating Scale-Preschool/Kindergarten Form (okul öncesi formu) 4-6 yaş arasındaki çocukların; entelektüel zekâ, akademik yeterlilik, yaratıcılık, sanatsal yetenek ve motivasyon alanlarına yönelik 5 ayrı alandaki yeteneklerini ortaya koymak üzere düzenlenmiştir. Gifted Rating Scale-School Form yani ölçeğin ilkokul dönemi formunda ise okul öncesi formunda olan entelektüel zekâ, akademik yeterlilik, yaratıcılık, sanatsal yetenek ve motivasyon ölçekleri dışında ayrıca liderlik yeteneği ölçeği bulunmaktadır (Pfeiffer ve Jarosewich, 2003).

Ölçeğin norm çalışmaları ilkokul bölümü için 6-13 yaş arasındaki 600 çocuk, okul öncesi bölümü ise 4-6 yaş arasındaki 375 çocuk ile yapılmıştır. Ölçeğin her iki bölüm için tutarlılık katsayısı .97 ile .99 arasında değişmektedir. Okul öncesi bölümünün test-tekrar test güvenirliğinin sağlanması için test 1-6 hafta arasında 124 çocuğa 2 kere uygulanmıştır. Sonuçlar her bir yaş grubu için .85 ve üzeri çıkmıştır. İlkokul bölümünün test-tekrar test güvenirliğinin sağlanması için test 1 hafta arayla 160 çocuğa 2 kere uygulanmıştır. Sonuçlar her bir yaş grubu için. 88 ve üzeri çıkmıştır. Bunların yanı sıra puanlayıcı güvenirliğini sağlamak amacıyla okul öncesi bölümü 56 çocuk için iki farklı eğitimci tarafından, ilkokul bölümü ise 152 çocuk için iki farklı eğitimci tarafında puanlanmıştır. Buradan elde edilen sonuçlara göre de puanlayıcıların genel olarak aynı yönde değerlendirme yaptığı sonucuna varılmıştır (Pfeiffer ve Jarosewich, 2007; Pfeiffer ve Petscher, 2008). Ölçeğin okul dönemi formu Amerika, Çin, Japonya, Kore ve İspanya örneklemlerinde, okul öncesi bölümünün ise üç farklı dile uyarlaması yapılmış ve oldukça geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmiştir. Ölçeğin okul öncesi dönemdeki formu 2015 yılında kültürümüze uyarlanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre çalışmanın her bir alt ölçeği için cronbach alfa güvenirlik kat sayısı .96 ile .98 arasında bulunmuş ve ölçeğin orijinalinde olduğu gibi beş faktörlü yapıyı desteklemiştir (Karadağ, 2015).

2. Scales For Rating The Behavioral Characeristics of Superior Students, (SRBCSS)

Ölçek öğretmenler tarafından doldurulan 6'lı likert tipinde 96 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 10 ayrı alt testten oluşmaktadır. Bunlar; öğrenme, yaratıcılık, motivasyon, liderlik, sanat, müzik, iletişim ve planlamadır (Renzulli, Smith, White, Callahan, Hartman ve Westberg; 1997). Ölçeğin üçüncü versiyonu 2010 yılında orijinalinin revize edilmesiyle elde edilmiştir. Bu versiyonda öğretmenlerin maddeleri daha iyi anlamaları için 14 alt testin her biri için öğretmenlerin uygulayacağı birer egzersiz eklenmiştir. Ölçeği geliştiren araştırmacılar ölçeğin kullanma kitapçığında her bir alt test puanlanamaya başlamadan önce egzersizinin yapılmış olunduğundan emin olunmasını özellikle not düşmüştür (Westberg, 2012).

3.Gifted Evaluating Scale (GES)

Bu ölçek entelektüel yetenek, spesifik akademik başarı, yaratıcılık, performans ve görsel sanatlar alanlarını içermektedir. Ölçek öğretmenler veya çocukla ilgilenen diğer eğitimciler tarafından doldurulan 5'li likert tipinde 48 maddeden oluşmaktadır. Testin norm çalışmaları 5-18 yaşa arasındaki 2288 çocuktan oluşan örneklem ile sağlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık, test-tekrar test ve görüşmeciler arası güvenilirlik, madde faktör analizi ve içerik, tanı ölçüt-ilişkili ve teknik kılavuzunda bildirilen yapı geçerliği yapılmıştır (McCarney ve Anderson, 2009).

4. Gifted and Talented Evaluation Scale (GATES)

Bu ölçek 5-18 yaşları arasındaki çocukların ebeveyni, öğretmeni veya çocukla yakından ilgilenen (bakıcı vb.) kişi tarafından doldurulan bir ölçektir. Ölçeğin entelektüel yetenek, akademik başarı, yaratıcılık, sanat yeteneği olmak üzere beş alt testi bulunmaktadır. Ölçek 9'lu likert tipi 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin faktör analizinden elde edilen güvenirlik sonuçlar her bir alt test için; entelektüel yetenek(.88), akademik beceriler (.84), yaratıcılık (.87), liderlik (.89), sanat yeteneği (.88) şeklindedir. Ölçeğin geçerliği ise içerik, ölçüt ve yapı geçerliği ile sağlanmıştır. Ölçeğin norm çalışmaları Canada'nın 32 farklı bölgesinde yaşayan çocuklardan oluşan 5-18 yaş aralığındaki 1083 çocuk ile yapılmıştır (Gilliam, Carpenter & Christensen, 1996).

5. The Scales for Identifying Gifted Students (SIGS)

Ölçek 5-18 yaşa arsındaki çocukların yakınları tarafından doldurulabilen bir ölçektir ve genel entelektüel kapasite, dil, sanat, matematik, fen, sosyal beceri, yaratıcılık ve liderlik başta olmak üzere 12 alt testten meydana gelmektedir. Ölçek 5'li likert tipinde 12'şer alt testten toplam 84 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yakınsak, ayırt edicilik, işleyen madde ve yordama geçerliği sağlanmış ve norm çalışmaları genel örneklem için Amerika'da farklı etnik kökenlerden 5-18 yaş arasındaki 921 çocuk, özel yetenekli örneklem için 5-18 yaş arasındaki 1055 çocuk ile yapılmıştır. Ancak testin test-tekrar test güvenirlik çalışması yarım kalmış, puanlayıcı güvenirliği sağlanamamış ve geçerlik çalışmaları için örneklem yetersiz kalmıştır. Ölçeğin analiz çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre güvenirliği ortalama. 90 ve üzeri çıkmıştır (Ryser & McConnell, 2004).

6. The HOPE Scale

Bu ölçek sosyal ve akademik becerileri ölçümlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyi değişkenleri üzerinde açımlayıcı, doğrulayıcı ve çok düzeyli doğrulayıcı faktör analizi ile invaryans analizi yapılmıştır. Ölçeğin orijinal hali 13 maddeden oluşmaktadır. Ancak ölçeğin revize işlemlerinden sonra bu maddeler 8 sosyal, 9 akademik beceri olmak üzere arttırılmıştır. Ancak yapılan analizler sonucunda 5 sosyal ve 6 akademik beceri maddesi olmak üzere 11 maddeye düşürülmüştür. Ölçeğin orijinalinin norm çalışmaları Indiana bölgesinde yaşayan ve farklı etnik kökene sahip rastgele seçilen 500 çocuktan oluşan örneklem ile ölçeğin revize edilmiş halinin norm çalışmaları Indiana bölgesinde yaşayan ve farklı etnik kökene sahip rastgele seçilen 1700 çocuktan oluşan örneklem ile yapılmıştır. Araştırmanın örnekleminin düşük sosyoekonomik düzeye sahip ve azınlıkların yaşadığı bölgelerde yaşayan ailelerin çocukların oluşması araştırmanın sınırlılığı olarak görülmüştür (Peters ve Gentry, 2009).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmalar incelendiğinde ülkemizde ve dünyada özel yetenekli bireylerin belirlenmesine yönelik çalışmaların günümüze doğru artış gösterdiği gözlenmiştir. Ülkemizde bu alanda yapılan faaliyetler:Kongre, Çalıştay ve Sempozyumlar, MEB-Tübitak İşbirliğinde 2009 ve 2013 yıllarında düzenlenen Strateji ve Uygulama Planları, Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Ortak Akıl Platformu"nun oluşturulması, özel yeteneklilerin tanılanma ve eğitim modellerinin incelenmesi amacı ile Kore Cumhuriyetine çalışma ziyareti düzenlenmesidir (Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı, 2013). Yapılan bu çalışmalar sayesinde ülkemizde özellikle 1970 yılından sonra kültürümüze adapte edilen, erişilebilen zekâ testlerinin arttığı ve özel yetenekli bireylerin belirlenmesinde birden fazla ölçme aracının kullanıldığı görülmüştür (Gülgöz ve Kağıtçıbaşı, 2004). Çalışmamızdan elde edilen sonuçlara göre günümüzde özel yetenekli çocukları tanılamanın aday gösterme, ön değerlendirme, grup tarama, bireysel inceleme, kayıt ve yerleştirme aşamalarında gerçekleştiği ve her aşamada bu aşamanın gereklerine uygun ölçeklerin kullanıldığı görülmüştür. Tanılamaya yönelik araçların eksikliğinin dile getirildiği ve MEB Özel Eğitim Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılının Ocak ayında yayınladığı "2013–2017 Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı" nda ülkemizdeki mevcut durumdaki zayıflıklar arasında "eğitsel değerlendirme ve tanılamada kullanılan yeterli ve güncel araçların (gözlem formları, zekâ/yetenek testleri, müzik, resim, yaratıcılık ve liderlik testleri vb.) eksikliği" belirtilmiştir. Bu nedenle özellikle okul öncesi dönemde tanılama sorununa çözüm olacak Wechsler Nonverbal Scale of Ability (WNV) ve Kaufman Brief Intelligence Test (Second Edition) ölçeklerinin kültürümüze uyarlama çalışmalarına son yıllarda başlanmış ve 2015 yılı içerisinde sonuçlandırılmıştır. Bunun yanı sıra son yıllarda bu konuda atılan önemli bir adım atılmış ve Anadolu Üniversitesinin proje desteği, Milli Eğitim Bakanlığının uygulayıcı ve uygulama desteği ile ÜYEP Merkezi araştırma ekibi Türkiye'nin ilk yerli zeka ölçeği olacak Anadolu-Sak Zeka Ölçeği'ni geliştirmeye başlamıştır.

Araştırmamızdan elde edilen sonuçlara göre ülkemizde hâlihazırda uygulanan sitemde özel yetenekli çocuklar ilkokul 1. sınıftan itibaren belirleme ve tanılama sürecine tabi tutulmaktadır (Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Kılavuzu, 2015). Bilim Sanat Merkezleri Yönergesi (2007) ve Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Kılavuzu (2015) incelendiğinde okul öncesi dönemde aday

gösterilen özel yetenekli çocuklara zeka testlerinden ziyade gelişim testlerinin uygulanacağı görülmüştür. Ancak bu durumun çocuğun yetenek alanının saptanmasında yetersiz kalarak çocuğun eğitimine erken müdahaleyi zorlaştırdığı görülmüştür. Çocukların gelişiminin en hızlı olduğu yaş aralığı olan 0-6 yaş dönemi bu dönemdeki çocukların zeka özelliklerinin tanılanmasını zorlu kılan nedenlerden biridir. Bu nedenle bu dönemdeki çocukların özel yetenek potansiyelini belirlemede ne tür ölçeklerin kullanılacağı bu belirlemede kimlerin görüş ve önerilerinden yararlanılacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır (Sutherland, 2008). Okul öncesi dönemdeki çocukların genel özellikleri nedeniyle özel yetenek potansiyellerini tanılamada birden fazla araç kullanılması ve farklı kişilerin görüşlerinin tanılamanın daha güvenilir sonuçlar vermesini sağlayacaktır (Sutherland, 2008).

Özel yetenekli bireylerin belirlenmesine yönelik son yıllarda ortaya atılan farklı fikirlerin ortak noktası bu bireylerin çok yönlü olarak ve oldukça fazla veri kaynağı kullanılarak tanılanmalarıdır. Özel yeteneğin çok yönlü tanılanmasına örnek teşkil eden Munich Model of Giftedness'ta özel yeteneklilik, birbiriyle ilişki kurulan bilişsel olmayan özellikler (ilgiler, motivasyon, öz düzenleme vb.), özel yeteneklilikle ilgili sosyal özellikler (liderlik vb.) ve özel yetenek alanı olmak üzere çok faktörlü yetenek yapısı üzerine kurulmuştur. Bu model aynı zamanda özel yeteneklilik üzerine tipolojik bir model sunmaktadır. Burada özel yetenek alanları olarak belirlenen 7 yetenek alanı bulunmaktadır. Bu alanlar güncel çalışmalardaki tüm alanları kapsamasa da geçtiğimiz on yılda Munich Model of Giftedness kabul edilen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Heller, 2001; Heller, Perleth ve Lim, 2005).

Çalışmamızdan elde edilen diğer bir sonuca göre ülkemizde özel yetenekli çocukları tanılama aday gösterme, ön değerlendirme, grup tarama, bireysel inceleme, kayıt ve yerleştirme aşamaları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu aşamalardan ilki ve önemli bir adım olan aday gösterme süreci öğrencileri en çok gözlemleme fırsatı olan öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği kriterler doğrultusunda aday gösterdikleri öğrenciler ile ilgili gözlemlerini raporlaştırmaktadır (Özel Yetenekli Bireylerin Eğitimi Strateji ve Uygulama Kılavuzu, 2015). Bu süreç değerlendirildiğinde öğrencinin tanılanmasında öğretmenin rolünün ne denli önemli olduğu görülmektedir. Yurtdışında da bu amaçla öğretmenlerin görüşüne başvurma son yıllarda sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Yapılan araştırmalar özellikle gözlenebilir özel yetenek göstergesi öğrenci davranışlarını değerlendirmek amacıyla öğretmenler tarafından doldurulan, kullanımı kolay, güvenilir ve geçerli değerlendirme araçlarının çocuklarla en uzun süreyi geçiren öğretmenlerin fikirlerinin alınması açısından tanılamada önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Davis & Rimm, 2003; Kaufman ve Harrison, 1986). Bu amaçla geliştirilecek alternatif değerlendirme ölçeklerinin, değerlendirilen öğrenciler ile ilgili vereceği bilgilerin önemliliğini 6 madde altında toplayabiliriz. a) Öğretmenlerin çocukları akademik yetenek, entelektüel yetenek, yaratıcılık, sanatsal yetenek, liderlik ve motivasyon gibi farklı alanlarda değerlendirmelerine olanak sağlayacaktır. b) Bu ölçeklerde elde edilen ham puanlar bir standart puan ve kümülatif yüzdeye çevrilmekte ve çocuğun yetenek alanındaki performansına dair bilgi vermektedir. Bu sayede öğrencinin yetenek alanıyla ilgili bilgi günümüzde kullanılan gözlem formlarında elde edilen nitel bilginin yanı sıra nicel bir bulgu vererek elde edilen bilginin daha güvenilir olmasını sağlayacaktır. c) Öğrencilerin tümü aynı ölçek üzerinden değerlendirilerek aday gösterileceğinden bu süreçte bir standardın yakalanmasını sağlayacaktır. d) Öğrencilerin hangi alanlarda hangi kriterlere göre değerlendireceği konusunda bilimsel olarak kabul edilen bir standart sağlanacaktır. e) Bu ölçekler hem okul öncesi hem okul döneminde kullanılabildiğinden aday gösterme sürecinin sürekli olmasını sağlayacaktır. f) Ölçek aynı zamanda özel yetenek belirleme aracı olarak kullanılmasının yanı sıra tarama aracı olarak kullanıldığından okullarda öğrencilerin yetenek alanlarını belirlemek ve bunlara yönelik eğitim sağaltımlarının yapılması amacıyla kullanılabilecektir. Daha önce de belirtildiği üzere bu duruma örnek olarak The New York City Eğitim Departmanı gösterilebilir. Bu kurumda kendi özel yetenek eğitim modelleri için şehir genelinde kreş, anaokulu, birinci ve ikinci sınıflarda öğretmenler tarafından doldurulan ve özel yetenekli öğrencileri belirlemek amacıyla kullanılan Gifted Rating Scale ve Otis Lennon School Ability Test (OLSAT) ölçeğini kullanmaktadır. Ülkemizde ve dünyada özel yeteneğin ölçülmesine ve değerlendirilmesine yönelik alternatif değerlendirme araçlarının geliştirildiği ve bu değerlendirme araçlarının kültürümüze uyarlanmalarının başladığı görülmüştür (Karadağ, 2015). Bu değerlendirme araçlarının yurtdışında kullanımının yaygın olduğu (Jarosewich, Pfeiffer ve Morris, 2002) ancak henüz ülkemizde uyarlamanın Gifted Rting Scale ile sınırlı kaldığı görülmüştür.

Çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde: Uygun örneklemeler belirlenerek alternatif değerlendirme araçlarının kültürümüze uyarlanması, kültürümüze uyarlaması yapılan değerlendirme araçlarının birbiriyle karşılaştırmalarının sağlanacağı çalışmalar yapılması, özel yetenekli bireylerin belirlenmesine yönelik akran değerlendirme ve aile değerlendirme ölçeklerinin geliştirtmesi, öğretmenler tarafından doldurulan ölçekler ile aynı çocuklar için aileler tarafından doldurulan ölçeklerinden elde edilen puanlarının karşılaştırıldığı çalışmalar yapılması, kültürümüze uyarlanan alternatif değerlendirme araçlarının analizlerinden elde edilen bulgular ile günümüzde halihazırda kullanılan bireysel değerlendirme

araçlarından elde edilen bulguların karşılaştırıldığı çalışmaların yapılmasının ve hem bu değerlendirme araçlarının uygunluğunun araştırmalar ile desteklenmesi hem de eğitim ortamında kullanılabilir hale getirilmesi için önerilmektedir.

Not:
Bu çalışmanın hazırlanmasında Filiz KARADAĞ'ın "Okul Öncesi Dönem'de Üstün Yeteneklilerin Belirlenmesi" başlıklı tezinden yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

BİLİM SANAT MERKEZLERİ YÖNERGESİ, (2007). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

CALLAHAN, Carolayn M. (2005). "Identifying Gifted Students From Underrepresented Populations", *Theory Into Practice,44*, 98–104.

CHAN, David W. (2000). "Exploring İdentification Procedures Of Gifted Students By Teacherratings, Parent Ratings And Student Self-Reports In Hong Kong" , *High Ability Studies, 11(1),* 69-82.

ÇELİK, Züleyha (1998). "*WPPSI-R Zekâ Testi Ön Uyarlama Çalışması"*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

DAVİS, Gary A. & RİMM, Sylvia B. (2003). *Education Of The Gifted And Talented* (5. Baskı.). Boston, MA: Allyn ve Bacon.

ERSOY, Özlem., & AVCI, Neslihan (2004). Üstün Zekâlı ve Üstün Yetenekliler. İçinde *Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı,* Çocuk Vakfı Yayınları, 195-209.

FLANAGAN, Dawn P. & HARRİSON, Patti L. (Ed.). (2012). *Contemporary Intellectual Assessment: Theories, Tests, and Issues*. Guilford Press.

GILLIAM, James E., CARPENTER, B. O., & CHRISTENSEN, J. R. (1996). "*Gifted and Talented Evaluation Scales: A norm-referenced procedure for identifying gifted and talented students",* Austin, TX: PRO-ED.

GÜLGÖZ, Sami. ve KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (2004). Intelligence and Intelligence Testing in Turkey. İçinde Sternberg, R. J.(Ed.),*International Handbook of Intellegence*, (syf. 248-270). New York: Cambridge University Press.

HELLER, Kurt A. (Ed.). (2000). *Identification of Gifted Students*. Bern: Huber.

HELLER, Kurt A. (Ed.). (2001). *High Ability İn Childhood And Youth* (2. baskı). Göttingen: Hogrefe.

HELLER, Kurt A., PERLETH, Chritoph & Lim, T.Keng (2005). The Munich Model Of Giftedness Designed to Identify and Promote Gifted Students. İçinde R.J. Sternberg & J.E. Davidson (Ed.), *Conceptions of Giftedness* (2nd edition, pages 147–170). New York:Cambridge University Press.

HELLER, Kurt A., & Schofield, Neville J. (2008). Identification and nurturing the gifted from an international perspective. İçinde Pfeiffer, S. (Ed) *Handbook of Giftedness in Children,* (pp.93-114). Springer US.

HODGE, Robert. D., & CUDMORE, Laurinda. (1986). "*The Use Of Teacher-Judgment Measures in the Identification of Gifted Pupils*", Teaching and Teacher Education, 2, 181-196.

JAROSEWICH, Tania., PFEIFFER, Steven. I., & MORRIS, Jacqueline. (2002). "*Identifying Gifted Students Using Teacher Rating Scales: A Review of Existing Instruments*", Journal of Psychoeducational Assessment, *20*(4), 322-336.

KARADAĞ, Filiz (2015). *Okul Öncesi Dönemde Potansiyel Üstün Zekalı Çocukların Belirlenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir

KAUFMAN, Alan S. & HARRİSON, Patti L. (1986). "Intelligence Tests and Gifted Assessment: What Are the Positives?", Roeper Review, *8,* 154-159.

LEVENT, Faruk (2011). *Üstün Yetenekli Çocukların Hakları* (1.Baskı). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

LEVENT, Faruk (2013). *Üstün Yetenekli Çocuklari Anlamak - Üstün Yetenekli Çocuklar Sarmalında Aile, Eğitim Sistemi ve Toplum* (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

MCCARNEY, STEPHEN B. & ARTAHUD, Tamara J. (2009). *Gıfted Evaluatıon Scale Third Edition Technical Manual.* Columbia, MO: Hawthorne Educational Services.

MOORE, Alan D. (1992). "*Gifted and Talented Children and Youth",* Exceptionalities in Children And Youth. 420-448.

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLAR AİLE KILAVUZU, (2014). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN EĞİTİMİ STRATEJİ VE UYGULAMA KILAVUZU, (2015). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

PETERS, Scott J., & Gentry, M. (2009). "*Identifying Gifted, Talented, And High-Ability Students From Low-Income Families",* Paper presented at the 18th World Conference for Gifted and Talented Children, Vancouver, Canada.

PFEIFFER, Steven I. (2002). "*Identifying Gifted And Talented Students: Recurring Issues And Promising Solutions*", Journal of Applied School Psychology, *1*, 31–50.

PFEIFFER, Steven I. (2003). "*Challenges And Opportunities For Students Who Are Gifted: What The Experts Say*", Gifted Child Quarterly, *47,* 161–169.

PFEIFFER. S. & JAROSEWİCH, Tania (2003). *Gifted Rating Scales*. Pearson.

PFEIFFER, Steven I. & JAROSEWİCH, Tania (2007). "*The Gifted Rating Scales-School Form An Analysis of the Standardization Sample Based on Age, Gender, Race, and Diagnostic Efficiency*", Gifted Child Quarterly, *51*(1), 39-50.

PFEIFFER, Steven I. & PETSCHER, Y. (2008). "*Identifying Young Gifted Children Using The Gifted Rating Scales Preschool/Kindergarten Form*", Gifted Child Quarterly, *52*(1), 19-29.

PFEIFFER, Steven I. (2008). *Handbook Of Giftedness in Children. Psychoeducational Theory, Research And Best Practices*. New York: Springer Science+Business Media

PFEIFFER, Steven I., & BLEI, Samara (2008). *Gifted Identification Beyond The IQ Test: Rating Scales and Other Assessment Procedures.* In *Handbook of Giftedness in Children* (pp. 177-198). Springer US.

PFEIFFER, Steven I. & PETSCHER, Yaacov (2008). "*Identifying Young Gifted Children Using The Gifted Rating Scales – Preschool/Kindergarten Form*", Gifted Child Quarterly, *52*(1), 19-29.

PFEIFFER, Steven I. (2015). *Essentials of Gifted Assessment*. Hoboken, NJ: Wiley.

RENZULLI, Joseph S., SMITH, Linda H., WHITE, Alan J., CALLAHAN, Carolyn M., HARTMAN, Robert K. & WESTBERG, Karen I. (1997). *Scales For Rating The Behavioral Characteristics Of Superior Students*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.

RYSER, Gail R., & McCONNELL, Katleen (2004). *Scales For Identifying Gifted Students*.

SAK, Uğur (2014). *Üstün Zekâlılar, Özellikleri, Tanılanmaları, Eğitimleri* (4rd edition). Ankara: Vize Publiser.

SCHOFIELD, Neville J., & HOTULAINEN, Risto (2004). "*Does All Cream Rise? The Plight Of Unsupported Gifted Children*", Psychology Science. *46*, 379–386.

STAPF, Aiga (2003). *Hochbegabte Kinder* [Highly gifted children]. München: C.H. Beck.
STEPHENS, Kristen R., & KARNES, Frances A. (2000). "*State Definitions For The Gifted And Talented Revisited.*", Exceptional Children *66*(2), 219-238.
SUTHERLAND, Margaret (2008). *Developing The Gifted And Talented Young Learner*. Sage.
ÜSTÜN YETENEKLİ BİREYLER STRATEJİ VE UYGULAMA PLANI, (2013). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
WESTBERG, Karen L. (2012). "*Using Teacher Rating Scales in The Identification of Students For GiftedServices*", Identification: The Theory and Practice Of Identifying Students For Gifted And Talented Education Services, 283-335.
YANG, Y. (2009). *Identification Of Young, Gifted Children: An Analysis of Instruments And Recommendations for Practice.* Identification Young Children, (1).
ZIEGLER, Albert, DRESEL, M. ve SCHOBER, B. (2000). *Underachievement Diagnose:A Model For The Diagnosis of Partial Learning Handicapped Students*. Içinde K.A. Heller (Ed.), (2. Baskı, pp. 259–278). Bern: Huber.
ZIEGLER, Albert. ve STOEGER, Heidrun (2003). "*Identification of Underachievement: An Empirical Study on The Agreement Among Various Diagnostic Sources*", Gifted and Talented International, *18*, 87–94.

View publication stats